

ПОРЕКЛО ПЕТРА К. КОСТИЋА КЊИЖЕВНИКА И СЕНАТОРА ИЗ ПРИЗРЕНА*

“У Скопљу је 12. јула умро у дубокој старости један од најугледнијих старих људи нашега југа и један од најагилнијих твораца нашег просветног и културног дела, још одавно, у доба најдубљег турског ропства. Као писац се Петар Костић истакао својим написима и књигама о историји школства, цркве и привреде у Старој Србији а нарочито о његовом родном Призрену - и то ће имати своју важност за нашу – још увек оскудну културну па и локалну историографију”⁶³ – обавештава научну и осталу јавност Српски књижевни гласник.

Ко је уствари Петар К. Костић и када се доселио у Призрен, да у тој царској и митрополитској столици где су Срби били окупљени око своје Митрополије, Црквено – школске општине и Богословско – учитељске школе преузме иницијативу на политичком, просветно – културном и научном пољу?⁶⁴

Да би се приказао у том контексту, потребно је казати нешто и о времену у комс живи, ради и ствара, о прецима и њиховој активности, о његовом генеалошком стаблу, како би се преко свега тога добила слика о једном времену када су се Срби у очувању свог националног идентитета морали борити, примати ислам и нестајати. Наравно, ширење ислама у крајевима Османске империје на Балкану није текло истим интензитетом. На Косову и Мстохији његово ширење било је присутно све до 1912. године.

“Прелазак на ислам био је постепен. Најпре су прешла на ислам најугроженија и најмања места... а на послетку најзабаченије, највеће и најбогатије насеље Брод”⁶⁵. Отуда су многе српске породице из Брода и данас знане по Призрену и Сиринићу као српске породице које су преполо-

* Аутор: др Векослав А. Станковић, Призрен

⁶³ Српски књижевни гласник од 16.07.1934. год.

⁶⁴ У Призрену је уочи Балканских ратова једна српска башгованска породица примила ислам.

⁶⁵ Др Милисав Луговац, Гора и Опоље – антропогеографско проучавање, Београд 1955, стр. 269

вљене, јер се једним делом налазе у исламу а другим у православљу. У том контексту спомињу се родови: Лековци, Чучуловци, Ћунковци, Мацинци, Ђурђевици, Трупецевци, Кучкаревци, Прдљевци, Паскинци, Џавцићи, и др,⁶⁶ чија се презимена у православљу спомињу као: Костићи, Чучуревићи, Ћунковићи. Ђурђевићи, Јовановићи, Илићи, Станковићи, Миленковићи. Сви су они део рода или се налазе у родбинском односима. По речима Анчета Стојковића породица Чучуљ је у ближним родбинским односима са њима, па су присутне и обостране посете.⁶⁷

Скоро сва села у Гори су, међутим, сачувала свој језик а нека и народне обичаје о црквеним празницима: Ђурђевдану, Митровдану, Бадњем дану, Божићу, Благовестима, Св. Пантелији, Св. Трифуну “сред зиме”, затим кување жита у одређене дане, задушнице и друге обичаје.⁶⁸

“Горани су сачували и старе посмртне обичаје “задушнице” које дају четири пута годишње, после седам и четрдесет дана, затим на пола и на крају године⁶⁹.”

Свакако у то време јављају се и албански силници који чине све да преостали Срби приме ислам, што је изазвало убрзано померање, сеобе. “Измишљани су и изналажени и мали поводи да се најстарији и најугледнији Брођани принуде на примање ислама. На томе је највише радио неки Реџеп паша из Бицана у Љуми који је живео око 1770. године”⁷⁰ затим неки “Шабан оца”⁷¹ и многи други.

Било је и других узрока који су убрзавали прелазак на ислам. Поред осталих и фанариотске владике у Призрену и одсуство свештеника у Гори.⁷²

Зато су се многи из Горе селили ка Призрену знајући да је то вилајетско, митрополитско место где је лакше опстати као Србин, православлац.

Једна од таквих, и данас добро знаних, је породица Петра К. Костића књижевника и сенатора из Призрена, чије генеалогско стабло пружа најизразитију слику српских сеоба из Брода и осталих горанских села под притиском исламизације и албанских силника. У приказивању његовог порекла не може се ићи у неку дубљу прошлост јер нисмо наишли на такве податке. Али са сигурношћу се зна како је текао процес исламизације од периода буђења националне свести код Срба. Од почетка прве половине

⁶⁶ Исто с. 270

⁶⁷ По исказу Анче Стојковић из Призрена, старе 81 год.

⁶⁸ Лутовац М. (1955) Гора и Ополје, САНУ, Насеља 35, Београд, стр. 43-44, САНУ, Географски институт “Јован Цвијић”, Посебна издања књ. 40/II, Митрополитске жупе Гора, Ополје и Средска, антропогеографске-егнолошке, демографске, социолошке и културолошке карактеристике, Београд 1955, стр. 454.

⁶⁹ Лутовац М (1955)... стр 272

⁷⁰ Лутовац М (1955)... с. 270

⁷¹ исто

⁷² исто

XIX века, када су се односи заоштрили и српски се народ припремао за један одлучнији и снажнији отпор, и процес исламизације у Броду и другим селима Горе почиње да добија драматичније обрте на штету српског живота. Од тада почиње, сваким даном, све жешћи притисак на многе српске породице, а посебно на домаћинску и честиту породицу Лековац, њеног старешину Милоша, човека који је у Броду представљао виђенију личност око које су се окупљале многе старешине српских породица. Он је представљао узорног човека који је својим ауторитетом представљао озбиљну сметњу ширењу ислама.

По једном документу пронађеном у фонду КУД “Цар Урош”⁷³ у Призрену “Бродом и околином у средњем веку владао је неки кнез Павле. После његове смрти власт је преузео некакав Лека Капетан који је био самосталан и независан господар у Гори, а да ли је био крвни сродник кнеза Павла – то није утврђено. Али сви су изгледи да је Лека био један од потомака овог средњовековног господара од кога води порекло Петар К. Костић. Потомци Лекови се данас зову Лековци и они потичу из Брода.”⁷⁴

У доба Карађорђа Петровића прадед Петра Костића звао се Милош, који је убијен само зато што није хтео да прими ислам. Његова смрт је требало да заплаши све његове истомишљенике. Она је изазвала општу жалост у Броду и околини, уједно и страх. Али љубав према највиђенијем човеку Брода и околине, узорном домаћину била је јача од сваког страха. Сахрањен је био како је то доликовало, по свим хришћанским обичајима.

Брођани⁷⁵ говоре да је Милош имао синове: Лазара, Арсенија и Анастаса. Сви су се они добро слагали. Подржавали оца и били пример осталим на селу. Али притисци, претње исламизираних учиниле су своје.

Петар К. Костић бележи: “1821. године, мога оца стриц Анастас, ступио је у мухамеданство као *haja* у Македонији, куда су сточари из целе Горе са многобројним овцама ишли и проводили зиму, као што чине и сада. Како је он то учинио преко воље старијег му брата Лазара, овај му зато и припрети да ће са њим и свршити, кад се кући врате. Зато овај кад су се приближили кући, наговори своје чобане, свакако своје потурице, те ови отрче напред и близу Брода убију Лазара”⁷⁶. “Лазарева жена Стана побегне у Призрен са ситном децом: Симом, Јанком и Костом. Коста је управо био отац сенатора Петра Костића”⁷⁷.

“Како је Лазар остао једина личност у Броду око које су се свијале још неке православне породице, то су и оне побегле у Призрен (Јанкулићевци, Тољевци, Кучковци, Чучуљевци, Штановци и др.). У Броду је оста-

⁷³ Архив друштва “Цар Урош”, Призрен

⁷⁴ исто

⁷⁵ Испитаници у једној бродској породици нису дозволили да се њихова имена наведу у раду

⁷⁶ Петар Костић, Моја аутобиографија, “Јужни преглед” Скопље 1934, стр. 259-260.

⁷⁷ исто

ла код потурченог мужа (Анастаса) и деце стрина мог оца Божана јер се није могла растати од своје деце. Она је умрла 1856. године као последња хришћанка у Броду⁷⁸. Она није хтела да прими ислам, да мења веру, и њој се, као женској глави то и могло. Она је остала Српкиња и хришћанка до смрти и као таква, она је ишла у цркву у Броду до краја свога живота. Када је умрла, пошто је цело село већ било прешло у ислам, црква је срушена. Из пијетета према мајци, њени синови Станко, у исламу Селим, и Гаврило, у исламу Халил, нису, међутим, дали да се црква руши док је она жива. Сахрањена је на брду Пантелевац где се и сада познаје њен гроб. Њен муж Анастас, по преласку у ислам Јакуб, дао је имена њиховој женској деци: Кати – Кадима... а најмлађој ћерки, рођеној после потурчења Ајша⁷⁹.

(А)настасови синови Селим и Халил (Станко и Гаврило) желели су да у својој вери виде и своју браћу од стричева синове Лазарове: Симу, Јанка и Косту, оца Петра Костића. Али то им није пошло за руком. Они су се убрзо склонили. Знали су шта ће их снаћи. Успели су само да најстаријем Лазаревом сину Сими, “шишањем” – једном врстом муслиманског обреда, насилно наметну ислам и прозову га Хасим. Али он никада није хтео да се “сунети” и да прими друге ознаке ислама, па се чак није хтео женити да, хришћанин по убеђењима не би рађао “Турке”. Зато је он побегао у Србију где је 1876. године узео учешћа у ратовима и оставио свој живот на Шуматовцу у “крвавом мегдану”. Он је био рођени стриц сенатора Петра Костића. Његова смрт је, као и његов живот оставио силан и неописив утисак на Петра.

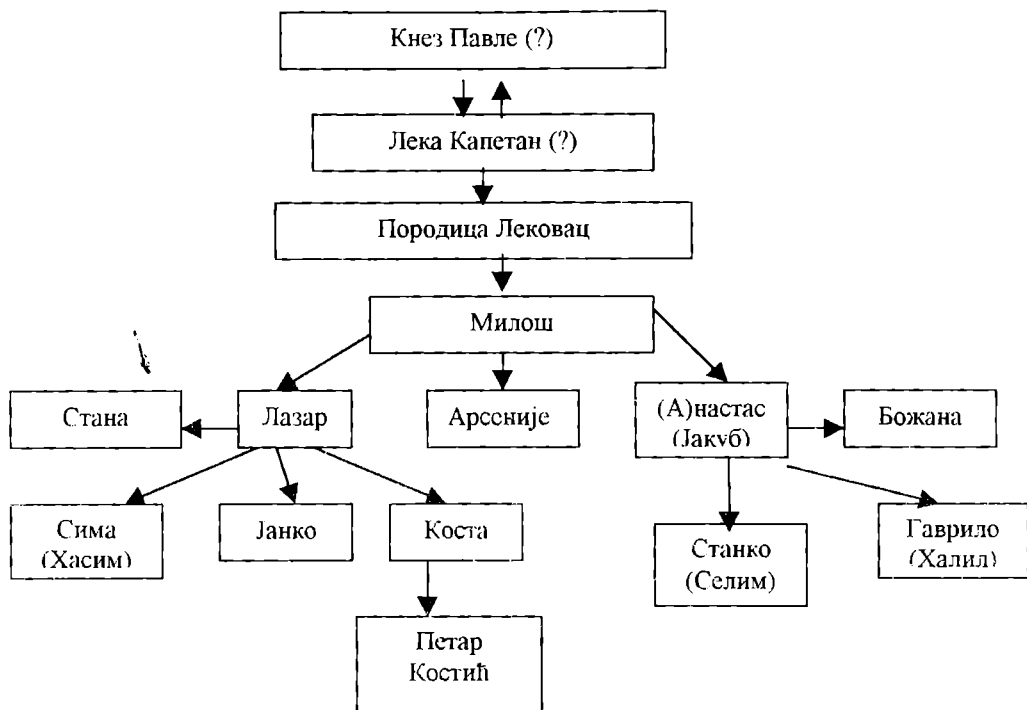
Зато се с правом може рећи да је историја ове српске породице један мали “Горски вијенац” који говори о исламизацији и трагедијама које су се дешавале у породици Лековац. На примеру ове породице показује се како је од Карађорђевог времена па све до 1860. године исламизација српских породица нагло напредовала а са њом и арнаућење српског живља у читавој Старој Србији.

Од убиства Милошевог у доба Првог српског устанка Гора је убрзано турчена. Тај процес тзв. “турчења” око 1860. године је већ завршен. Нешто и раније почео је и процес арнаућења Срба Горана.

Милош, прадед Петра Костића, видећи чему оно води, устао је против тих верских гоњења и насилног “турчења”, Био је убијен по налогу Редца Паше, ондашњег господара и насилника Горе, јер се борио за очување своје прадедовске вере. У периоду ове појачане исламизације гинуло се са обе стране. Исламизирани Срби “потурчењаци” хтели су да “потурче” све. Они који су остали хришћани одупирали су се том насиљу учествујући и сами у истребљењу “потурчењака”. А оваквих је примера било широм Косова и Метохије – што је предмет једне посебне теме.

⁷⁸ исто

⁷⁹ Петар Костић, Просветно културни живот православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX и на почетку XX века, Скопље, 1933, стр. 174, и стр. 200.

Потомци Лекови данас се зову Лековци. Њих има у православљу и исламу. Код обе гране Лековаца породична свест је била јако развијена. Од Лековаца који су остали хришћани има више породица у Тетову и у Сиринићу⁸⁰, као што су Љубићи из Штрпца. Сви они славе славу “Св. Варвару” и зато се каже “све што је Горанин, није у Гори а слави Св. Варвару - то је Лековац”.

Из записа на породичној гробници Лековац у Призрену, на којој је дат један сегмент генеалошког стабла породице, може се закључити да су Лековци одувек давали знамените људе, јунаке, вође и старешине па се с правом за Петра К. Костића, унука Лазаревог а сина Косте и мајке Анастасије каже: “Са сенатором Петром Костићем легао је у гроб доајен наших националних радника у Јужној Србији. Човек ретких умних и моралних квалитета. Он је био изразити тип једне генерације и што више, једне читаве епохе.”

У својим многобројним говорима П. Костић оставио је доказе своје величине и смисла за историјску истину.

⁸⁰ Подаци добијени у Штрпцу од породице Љубић.

Генеалогско стабло овог знаменитог Србина илуструје процес и време исламизације Срба у Гори и на ширим просторима јужне и старе Србије и, недвосмислено, говори о етничком и културном пореклу Горанаца.